

מיותרת; אולם הוא הרי סבור שקרוע לצורך מצוה, ומדוע אסור לו לקרוע? ולכן נראה לענ"ד לומר שלכתחילה עלינו להורות לאדם כזה שלא יקרע, ואם יקרע, הרי הוא עובר על בל"תשחית. ואע"פ שהוא רוצה להחמיר על עצמו, אין הוא אלא הדיוט, ואסור לו לקרוע. אך אם בכל זאת הוא חש צורך אישי לקרוע – אה"נ, אין אנו יכולים לאסור עליו את הקריעה. כי "לב יודע מרת נפשו"; ואם הוא מרגיש צורך לקרוע למרות שהדבר מיותר עפ"י ההלכה – בדיעבד קריעה זו אינה השחתה, והיא מותרת.

תשובה

למעשה נראה שבגד"ד אמנם הם פטורים מלקרוע, ומן הראוי לכתחילה למונעם מלקרוע. אך אם אי אפשר למנוע אותם מכך, משום שמרגישים צורך לקרוע – אין בכך משום "בל"תשחית".

קיים רק כשאין לו שום טעם והנאה, אלא גוף ההשחתה. וא"כ אע"פ ששריפת בגדים יקרים על קברו של רשב"י אינה מצוה, לא מן התורה ולא מדרבנן, אלא שכן נהגו לכבוד התנא, ולכן אין בזה משום "בל"תשחית"; הוא הדין לקריעה זו, אף שאין בה מצוה, אך הוא לדעתו סובר שחייב לעשותה, שק"ו הוא שאין בה "בל"תשחית". (ועיי' ס' "ראשית ביכורים", על מס' בכורות עמ' 49'50, בענין "בל"תשחית" בדבר שחייבו מספק).

ד. פסק ה"אור זרוע"

והנה העולה מכל האמור הוא, שאם אדם סובר שעושה דבר לצורך – אין בו משום בל"תשחית, גם אם אינו נחשב כצורך לכל העולם. דעתו הסובייקטיבית של העושה היא הקובעת. וקשה איפוא ממה שהבאנו בתחילת דברינו מפסק הרמ"א (סי' ת"ב סעי' ד') בשם האור-זרוע, שבמקום שאין לו לקרוע אסור להחמיר על עצמו ולקרוע. אמנם אנו סוברים שקריעה זו

סימן סה

הפרשי שעות באבילות על ליקוט עצמות

ראשי פרקים

שאלה

- א. הפרשי שעות בקביעת יום השנה
  - ב. הפרשי שעות בביעור חמץ
  - ג. גדר האבילות בליקוט עצמות
- תשובה
מסקנות

שאלה *

לתושב ישראל נודע שביום מסויים מלקטים את עצמות אביו שנקבר בארה"ב, כדי לקוברן בארץ. ביום ליקוט העצמות, הבן חייב לנהוג מנהגי אבילות. והאבילות על ליקוט העצמות מתחילה מרגע התחלת הליקוט ומסתיימת בערב (שו"ע יו"ד סי' ת"ג סעי' א', ולענין שמועה עי' סעי'

* מרחשון תשל"ז.

יטוס לארה"ב בליל ב', ויגיע לשם ביום ב', לאחר שהאח הנמצא בארה"ב גמר את אבילותו אתמול, בעוד שהאח מא"י ינהג אותה היום. רצ"ע. (ועי' גשר החיים, ח"א עמ' שמ"רשמ"ז שחילק בין יום השנה לבין אבילות).

ב. הפרשי שעות בביעור חמץ

כעין זה נשאל ה"עונג יו"ט" (סי' ל"ו) ביחס לחמץ: מי שגר כאן והחמץ שלו נמצא באמריקה, מתי הוא עובר על "בל יראה" ו"בל ימצא", כשמגיע זמן האיסור במקום שבו נמצא ה"גברא" או במקומו של ה"חפצא"? עי"ש שהסיק שהולכים אחר מקומו של ה"חפצא". ובס' "מועדים וזמנים" (ח"ג בסופו, עמ' קס"א-קס"ד) כתב להיפך, שהולכים אחר ה"גברא". אלא שכל זה בחמץ, ובחמץ יש מקום לומר שהאיסור הוא איסור "חפצא"; שהרי גם חמץ של הפקר נאסר בהנאה כשמגיע זמן איסורו. ולכן יש מקום לומר כדברי ה"עונג יו"ט", שגם ה"גברא" אינו עובר אלא כשה"חפצא" נאסר. ומאידך יש לומר שאיסור בלייראה ובליימצא חל על ה"גברא", והראיה, שנאמר "ולא יראה לך חמץ". לכן יש מקום להסתפק בשאלה זו.

ועי' שו"ת אר"צב"י (סי' פ"ג). ובהגהות (מכת"י המחבר) הביא ראיה מהמשנה במסכת מעשר שני (פ"ד מ"א), שם נאמר:

המוליד פירות מעשר שני ממקום היוקר למקום הזול, או ממקום הזול למקום היוקר – פודהו כשער מקומו.

ומכאן, שאם הבעלים במקום אחד והפירות במקום אחר הולכים אחר מקום הפרי. והטעם שם הוא שפודה כשער מקומו, ומשום שאין לך בהקדש אלא מקומו ושעתו (עי' ערכין כ"ד ע"א). ועי' רא"ש (קידושין פ"א סי' י"ז) שהקשה מהגמ' בערכין על הדין שנאמר בקידושין (י"ב ע"א), שהמקדש בתמרה שאינה שווה פרוטה – חוששין לקידושין, שמא שווה פרוטה במדי. ושם הרי מדובר כשהאיש והאשה, ואף התמרה עצמה, נמצאים כולם כאן, ולא במדי! ולכן כתב

ה". הבן שואל, עד מתי נמשכת האבילות? הבעיה כאן היא, האם האבילות מסתיימת בערב של מקום הליקוט, שהוא בארה"ב, או בערב של המקום שבו הבן נמצא, דהיינו בארץ? מצב כזה מתרחש כאשר הליקוט נעשה בבוקר בארה"ב, שהיא שעת אחה"צ כאן בארץ. ומאחר ששעת השקיעה בארה"ב היא כבר יום חדש בארץ, אולי יש צורך להמתין עם סיום האבילות עד הערב שלמחרת (בארץ).

א. הפרשי שעות בקביעת יום השנה

מצאתי בס' "שערים המצוינים בהלכה" (ח"ד סי' רכ"א ס"ק ד') שדן לענין יום השנה (יארצייט). ושאלתו היא במי שנפטר בצד זה של העולם, והיה לו בן בצד אחר – אימתי הבן ינהג את יום השנה, לפי מקומו של הנפטר או לפי מקומו של הבן? וכתב שם שאם יהיו לו שני בנים, האחד כאן והשני שם, ושניהם ייפגשו, וכל אחד ישמור את יום השנה ביום אחר, הוי כחוכא ואיטלולא. ומתוך כך הסיק שיש לקבוע את יום השנה לפי מקומו של הנפטר.

אך נראה שיש לחלק בין מקרה זה לנד"ד. שם יום השנה הוא תאריך ידוע. וכיצד יתכן שבן אחד שומר תאריך זה ובן אחר תאריך אחר? אך בנד"ד אין תאריך מסויים, אלא מצוה לנהוג אבילות עד הערב; והשאלה היא, עד איזה ערב. מסתבר לומר שכל אחד יתאבל לפי הערב שלו. וכמו בכל חג ושבט, שכל מקום הולך אחר שקיעת השמש אצלו, הוא הדין כאן, ואין כאן חוכא ואיטלולא.

ובר מן דין, בנד"ד אין אפשרות ששני האחים ייפגשו במקום אחד. ולא דמי ליום השנה, שייתכן ששני האחרים יזדמנו בשנה אחת למקום אחד, וכל אחד מהם ישמור יום אחר. מה שאין כן בנד"ד, שכרגע כל אח נמצא במקום אחר, ואין להם יכולת להיפגש היום במקום אחד. מיהו יתכן מצב של סתירה גם בנד"ד, כגון שליקטו את העצמות בארה"ב ביום א' בצהרים, שהוא יום ב' בארץ ישראל, והאח הנמצא בא"י

ג. גדר האבילות בליקוט עצמות

וא"כ יש לחקור בגידרה של האבילות בליקוט עצמות. ונראה שיש שתי דרכים לומר בענין זה:

א. זוהי חובת האבל; שע"י ליקוט העצמות של קרובו, הרי הוא כמי שהמת נפטר עבורו פעם נוספת.

ב. חובה זו נובעת מן העצמות של המת; שכינון שמלקטים אותן, לא יתכן שהדבר לא יעורר כל רושם ויישאר ללא תגובה מצד הקרובים.

מדברי הנמוק"י (לר"ף מ"ק ט"ו ע"ב ד"ה מתאבל) משמע כצד הראשון. שכן הנמוק"י כתב בטעמה של אבילות זו:

משום שרואה את אביו נעשה כעפר ואפר, חס לייב בקרבו ודואג עליו.

אמנם מאידך יש קצת ראייה לצד השני, ממה שכתב הב"י (יר"ד סי' ת"ג ד"ה היה) בהסבר הברייתא (שמחות פרק י"ב, עפ"י גירסת הטור), שם נאמר:

ליקוט עצמות אינו אלא יום אחד בלבד. לפיכך אינו מלקטין עם חשיכה.

ועל כך כתב הב"י:

כלומר, כדי שלא יהא נמצא שלא התאבל על ליקוט עצמות אביו.

וכוונתו לומר שהוא דין בעצמות, שכן לא יתכן שהעצמות יילקטו והבן לא יתאבל עליהן. ולכן אסור ללקוט סמוך לחשיכה, משום שאז נמצא שגמר הליקוט נעשה מבלי להתאבל.

מיהו יש לדחות זאת ולומר שהוא דין ב"גברא"; וכוונת הב"י היא אחרת, ובאמת כל עצם ועצם מחייבת אותו להתאבל, משום שרואה את אביו נעשה כעפר; ובכל עצם הוא רואה זאת יותר ויותר, ומתווספת חובה על אבילותו. ולכן אם מלקטים את העצמות סמוך לחשיכה, נמצא שלא התאבל על העצמות שנלקטו אחר חשיכה. ומשום כך אסור ללקט סמוך לחשיכה.

הרא"ש שחשש זה, שנאמר במקדש בפרוטה, אינו אלא מדרבנן. ומתוך דיון זה יוצא שכאשר הפרי במקום אחד והבעלים במקום אחר, אכן הולכים לפי מקום הפרי.

ועפ"י זה כתב בארץ-צבי שהוא הדין בחמץ, שהולכים אחר מקומו של החמץ ולא אחר מקומם של הבעלים.

אך יש לדחות. שהרי גם אדם אחר יכול לפדות מע"ש, וא"כ זהו דין ב"חפצא". אמנם הבעלים מוסיפים חומש, אך בכך לא מופקע חיוב ה"חפצא" מהפרי (ועל אתון דאורייתא סי' ג' דף ט' ע"ב. ועל כובע ישועה, מובא באוצר מפרשי התלמוד ב"ק ס"ח ע"ב הע' 81); אך החמץ, יתכן שהוא חיוב "גברא".

וכן אבילות של ליקוט עצמות, יתכן שהיא דין ב"גברא" ולא דין ב"חפצא". שהרי הבן הוא החייב להתאבל כשמלקטים את עצמות אביו, ולכן הזמן נקבע לפי המתאבל ולא לפי העצמות. ובשו"ת "אבני זכרון" (ח"ב סי' פ"ז) דן לענין יום שמועה, אי אזלינן בתר מקום השומע או מקום הנפטר, ודימה זאת לחמץ (ועי' "שערים המצויינים בהלכה" סי' קי"ג ס"ק א', סי' ר"ו ס"ק ב').

ולענין חמץ, אם הוא איסור "גברא" או "חפצא", עי' חלקת יואב (מהד"ת סי' כ') וצפנת פענח (הל' חמץ ומצה פ"א ה"ז), שתלו את השאלה במחלוקת שבין ר' שמעון ור' יהודה, אם חמץ שעבר עליו הפסח אסור מהתורה. ולפי זה להלכה, דקיי"ל כר' שמעון, הסובר שחמץ שעבר עליו הפסח מותר מהתורה, האיסור הוא איסור "גברא". אך בחלקת יואב שם הסיק שבכל זאת חמץ של ישראל הוא איסור "חפצא". וייתכן לתלות את השאלה במחלוקת הראשונים אם חמץ שמו עליו, ואיסורא בלע, או היתרא בלע (עי' ב"י או"ח סי' תנ"א ד"ה כלים). מיהו יש להבחין בין איסור בלייראה ובליימצא לבין איסור הנאה מחמץ. (ועי' מחלוקת הראשונים בפסחים, תחילת פרק ג'). וא"כ יתכן שאחד מהם הוא איסור "חפצא", והשני – איסור "גברא". והדברים צ"ע, ואכמ"ל.

משעת ליקוט העצמות עד לשקיעת החמה במקום שבו הוא נמצא, דהיינו בארץ.

מסקנות

א. שני אחים הגרים בארצות שונות חייבים לנהוג את מנהגי יום השנה ביום אחד, והוא יום הפטירה במקום שבו היה הנפטר.

ב. אדם הנמצא במקום אחד, והחמץ שלו נמצא במקום אחר, כאשר יש הפרש שעות ביניהם – יש מחלוקת אם זמן איסור בל"ראה ובל"יימצא נקבע אצלו לפי המקום שבו נמצא החמץ או לפי המקום בו נמצאים הבעלים. ומספק עליו להתמיד כשתי השיטות.

ג. המצוה להתאבל ביום ליקוט העצמות היא חובת "גברא", הנובעת מההתייחסות של הקרוב אל הנפטר, ולא חובת "חפצא" מצד הנפטר עצמו.

ואולי משם יש להוכיח. שכן יש לשאול, מדוע באמת לא יתאבל גם ביום השני על המשך הליקוט? אלא ע"כ החיוב הוא חיוב "גברא", וכיון שהתאבל בתחילה – יצא; אלא שפגם יש בדבר, שממשיך ללקט ואינו מתאבל. ולכן ראוי לכתחילה לסיים את כל הליקוט ביום אחד. אך אם ליקט את העצמות במשך יומיים, האבילות של היום הראשון פוטרת אותו. ויותר מסתבר איפוא לומר שהוא חיוב "גברא". וכן כתב בערוה"ש (סעי' ב').

ועפ"י זה יש לפשוט את חקירתנו ולומר שהחיוב הוא חיוב "גברא", ולכן עליו להתאבל ביום הראשון למנייננו כאן בארץ בלבד.

תשובה

למעשה נראה שמי ששמע שמלקטים את עצמותיו של אביו בחו"ל, צריך לנהוג אבילות

סימן סו

מניעת הריון בשעת דחק גדולה

שאלה *

מקובלנו שמי שעדיין לא הוליד בן ובת, אסור לו למנוע הריון, עד שיקיים מצוות פריה ורביה. וגם מי שכבר קיים מצוות פריה ורביה, עדיין מצווה להוסיף ולהוליד מדין "לבוקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידיך" (רמב"ם הל' אישות פט"ו הט"ז). אך ישנם מקרים רבים של שעת הדחק, שבהם יש לדון אם להתיר מניעת הריון, לפחות לזמן מוגבל.

וכאן נדון בשאלה אחת בהקשר זה: אשה שילדה מספר רב של בנים או של בנות בלידות תכופות, ובעלה עדיין לא קיים מצוות פריה ורביה. האם ניתן להתיר לה מניעת הריון?

ראשי פרקים

שאלה

- א. שיטת הרמב"ם בחיוב פריה ורביה
  - ב. הקשיים בשיטת הרמב"ם
  - ג. שיטת ה"תורה תמימה"
  - ד. פריה ורביה – מצוה שאינה עוברת
  - ה. יישוב פסקי הרמב"ם
  - ו. "זריזין מקדימין" בנישואין
  - ז. פריה ורביה – אינה ביד האדם
  - ח. דחיית נישואין ומניעת הריון
  - ט. מצוות פריה ורביה ומצוות עונה
- תשובה
מסקנות

* החלק הראשון של התשובה פורסם ב"אסיא" (כרך ד' עמ' 187-184).